ÄIDINKIELEN TYTTÄRIÄ

Eila Rantonen

Vuokko Hirvonen 1999: *Saamenmaan ääniä. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 296 s.

Saamenmaan ääniä on ensimmäinen kokonaan saameksi kirjoitettu väitöskirja. Tämä saamelaisnaiskirjailijoita käsittelevä teos on kulttuuriteko jos mikä! Kirja julkaistiin saamelaisten kansallispäivänä 6.2.1999 sekä saameksi että suomeksi. Kahdella kielellä kirjoittaminen on Hirvoselta tietoista jälkikoloniaalista vastarinnan politiikkaa. *Saamenmaan ääniä* edustaa tieteen läntisten pääomavirtojen keskellä ylpeää saamelaista akanvirtaa. Saamelaistutkijalla on tähdellisempääkin tehtävää kuin kansainvälisten tiedepiirien mielistely. Tämä muistuttaa asioiden tärkeysjärjestyksestä aikana, jolloin tutkijoita painostetaan kirjoittamaan englanniksi. Silti juuri tämä kirja kannattaisi kääntää muille pohjoismaisille kielille ja valtakielillekin.

Ensinnäkin kirja on perusteellinen pohjoismaisen saamelaisnaiskirjallisuuden kartoitus kunnianhimoisena tarkasteluvälinään koko 1900-luku. Kirjailijat on jaettu eri sukupolviin aina 1800-luvun lopulla syntyneistä "esiäideistä" 1960-luvulla syntyneisiin "tyttäriin". Naissukupolvet (esiäidit, isoäidit, äidit, tyttäret) heijastavat samalla saamelaiskulttuurin yhteiskunnallisia murroksia. Näin laaja aikaväli edellyttää kirjallisuuskäsityksen laajentamista aina pamfletteihin, kun saamelainen romaanikin syntyy vasta 1970-luvulla.

Työssä yhdistellään taidokkaasti jälkikoloniaalisia, etnisiä ja feministisiä teorioita. Tämä on uutta sekä suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa että naistutkimuksessa. Sitä paitsi näin suorasti feministisiä kirjallisuustieteellisiä väitöskirjoja on ilmestynyt Suomessa vasta muutama. Kirja muuttaa myös jälkikoloniaalin feminismin ilmansuuntaa. Silläkin on ollut omat eteläiset ja läntiset keskittymänsä.

Saamenmaan ääniä sijoittuu Edward Saidin lanseeraamaan länsimaisen tiedon valtarakenteiden kritiikkiin samoin kuin Veli-Pekka Lehtolan väitöskirja *Rajamaan identiteetti* (1997). Lappologia on valitettavasti edustanut tieteellistä kolonialismia yhtä lailla kuin länsimainen orientalismi. Saamelaiset tähdentävät Grönlannin inuiittien lailla asemaansa kolonialismin uhreina, vaikka pohjoismaalaiset eivät ole tottuneet pitämään itseään siirtomaaherroina jotain taannoista Sir Viliä lukuun ottamatta. Alkuperäiskansojen keskinäistä solidaarisuutta, jota kutsutaan myös globaaliksi kumppanuudeksi, vahvistetaan kirjan ensi lehdiltä lähtien. Saamelaiset käyvät teoksissaan keskustelua toisten alkuperäiskansojen, kuten Kanadan tai Andien intiaanien kanssa.

Kirja havainnollistaa pohjoismaisten valtakulttuurien puristusotetta. Suurin osa kirjailijoista, etenkin "äitien" sukupolvi, oppi kirjoittamaan saameksi vasta aikuisiässä 1970-luvulla saatuaan vihdoin äidinkielensä opetusta. Vaikka naiseuden kuvaus on kirjailijoille keskeistä, naiseutta tärkeämpää on usein saamelaisidentiteetin vahvistaminen. Tämä on tyypillistä monille vähemmistönaisille. Elina Helanderin mukaan (*Naistutkimus–Kvinnoforskning* 2/1994) saamelaisnaiset korostavat solidaarisuutta muiden saamelaisten ja alkuperäiskansojen kanssa, eikä "minä" elämänprojektina ole heille yhtä tärkeä kuin länsimaisille naisille! Tämä tuo mieleen Gayatri Spivakin puheet länsimaisen feminismin ylikorostuneesta individualismista, jota lännen vähemmistökansat eivät useinkaan edusta. Tutkijan on tärkeää tiedostaa oma kulttuurinen ja yh-

teiskunnallinen sijaintinsa, minkä ei tarvitse merkitä paisunutta subjektiivisuutta. Hirvonen esittää elävästi lähtökohtansa saamelaisäidin ja pohjoiskarjalaisen isän tyttärenä, muttei jää kieriskelemään "länsimaisessa narsismissa". Työ on monin sitein yhteisöllinen, unohtamatta naiskirjailijoiden omintakeisuutta.

Saamelaisnaisliikekään ei kuitenkaan ole mitään uutta, vaikka pohjoismaisen valtavirran feminismin näkökulmasta tältä helposti näyttää. Hirvonen tuo esille 1800- ja 1900-luvun vaihteen kansallisen heräämisen ja pohjoismaisen naisliikkeen taistelukauden aktiivisia saamelaisnaisvaikuttajia, kuten Elsa Laulan ja Karen Stenbergin. Laula perusti jo vuonna 1910 saamelaisen naisyhdistyksen. 1970-luvulla saamelainen naisliike virisi uudelleen muiden etnopoliittisten liikkeiden rinnalla. Samalla koheni myös myös saamelaisnaiskirjailijoiden asema. Nykyään yhteistyötä tehdään etenkin alkuperäiskansojen naisten kanssa.

Julkisuudessa saamelaiskirjallisuutta ovat edustaneet enimmäkseen miehet. Kuvaava esimerkki on norjalainen antologia *Giellavealgu* (1987), jonka kirjailijoista 27 on miehiä ja neljä naisia, vaikka naisia ja miehiä oli saamelaiskirjailijoissa tuolloin jo yhtä paljon. Tällaiset syrjintäkäytännöt ovat saaneet myös Hirvosen kääntymään feministisen tutkimuksen puoleen.

Saamenmaalla pohjoismainen monikulttuurisuus ja yhteiselo yhdistyvät omaleimaiseen paikallisidentiteettiin. Postmodernille kulttuurille sanotaan olevan ominaista identifikaatioiden liikkuvuus. Samoin naisidentiteetti on liikkeessä, mikä näkyy etenkin nuorimman kirjailijapolven eli "tyttärien" teoksissa. Feministisissä teorioissa (Nancy K. Miller, bell hooks jne.) käytetään usein käsityötaitoa naisten kirjoittamisen vertauskuvana. Myös saamelaisrunoudessa käsityötaito on suosittu aihe, johon etnistä tai naisidentiteettiä suhteutetaan. Yleensä käsityöperinne yhdistää saamelaisnaisia, mutta perinne voi merkitä myös pakottamista naiseuden muottiin. "Äitien" ja "tyttärien" runot ovat usein feministisiä, kuten Inger-Mari Aikion kotitöitä karttava runo: "en halua siivota pöytää/ en halua sijata vuodetta/ en halua palvella/ häijy?"

Nykyään puhutaan postfeministisenä strategiana naisellisuuteen naamioitumisesta. Tälläkin on omat etniset ulottuvuutensa. Mainittakoon Kerttu Vuolabin teos *Pinko pahus*, jossa kuvataan kiusattua saamelaista pikkutyttöä suomalaisessa koululaitoksessa. Kirjassa kerrotaan, kuinka Máret hiihtelee unissaan tunturissa matkalaukku toisessa ja sauva toisessa kädessä. Laukku sisältää saamelaisasusteiden lisäksi korkeakorkoiset kengät ja meikkejä. Máretille saamelaiseen kulttuuriin kuulumattomat tavarat voivat olla tarvittaessa suojana. Kulttuurien välissä tarvitaan muuntumiskykyä, valtakulttuurin naiseksi naamioitumistakin.

Jälkikoloniaalin ja etnisyyden tutkimuksessa naisteoreetikot pakkaavat jäämään usein saidien ja bhabhojen jalkoihin. Joskus näin käy Hirvosellakin. Feministin korvaan särähtää turhan miehiseltä retoriikalta, kun yleensä naisten kirjoittamista verrataan Stuart Hallin määrittämään "kulttuuriseen aseistautumiseen" (s. 239). Hirvonen esittelee kyllä koko joukon Trinh T. Minh-han kaltaisia jälkikoloniaalisen feminismin vaikuttajia. Kirja on monin tavoin edelläkävijä tällä saralla sekä pohjoismaisittain että globaalistikin katsottuna.

Hirvosen vaelluksella kulkee mukana saamelaishistoriaa, kirjallisuushistoriaa, valtakulttuurin kritiikkiä, naiskirjailijan aseman pohdintaa ja teosten sisällön analyysia. Työn kokoava luonne ja historiallisten yhteyksien perinpohjainen selvitys vie väistämättä tilaa teosten tulkinnalta. Kirjan alussa käydään läpi muun muassa saamen kielten kehittyminen ja ortografiat. Tämänkaltainen osuus voisi sopia liitteeksikin, niin pätevä tietopaketti kuin se onkin?

Kirjassa on paikoin luettelomaisuutta, jonka tilalle soisin enemmän tekstien kerronnallisten ratkaisujen erittelyä. Kartoituksenakin kirja tuo esiin lukuisia polkuja, joita lukija tahtoisi seurata. Mielenkiintoista olisi tutustua vaikkapa Inger Margrethe Olsenin näytelmiin, joiden aiheet vaihtelevat aina naisten seksuaalisesta

hyväksikäytöstä ja homoseksuaalisuudesta perheväkivallan kuvauksiin. Kirja herättää vaatimaan teosten kääntämistä, etenkin kun saamesta suomeksi on ilmestynyt vain parikymmentä kirjaa!

Saamenmaan ääniä on kiehtovimmillaan Hirvosen esitellessä feministisiä runotulkintojaan, jotka kertovat syvästä kirjallisuustieteellisestä perehtyneisyydestä. Muutoinkin Suomessa on paneuduttu turhan vähän runotutkimukseen. Naiskirjailijat soveltavat jännittävällä tavalla saamelaismytologiaa, mitä Hirvonen vertaa feministiseen myyttikritiikkiin. Esimerkiksi Inga Ravna Eira punoo runoelmaansa *Liedázan* (1997) vähän tunnettua saamelaista naismytologiaa. Siinä raskaana olevan naisen kokemukset kietoutuvat syntymässä eri tehtäviä toimittavien naisjumalten mytologiaan.

Jälkikoloniaalin tutkimuksessa on pohdittu länsimaisen estetiikan etnosentrismiä. Taiteellista ilmaisua ei ole saamelaiskulttuurissa pilkottu länsimaisen jyrkästi eri luokkiin, vaan sanat, kuvat ja musiikki vaikuttavat toinen toisiinsa. Etenkin joiuilla on suuri merkitys runoudelle. Saamelaista kerrontaa ei voi ahtaa tiukasti länsimaisen kirjallisuuskäsityksen raameihin. Muun muassa romaanimuoto on laajentunut kertomaperinteen suuntaan. Muisteluskirjallisuus on taas ihka oma omaelämäkerrallinen lajinsa, jossa yhdistellään suullista perinnettä, omia ja yhteisön kokemuksia, mytologiaa ja historiallisia aineksia. Tämä muuttaa käsityksiä faktan ja fiktion eroista. Naiskirjailijoiden suosimaa lastenkirjallisuutta taas on innoittanut paitsi suullinen kertomaperinne, myös vahva tarve luoda lapsille äidinkielistä kirjallisuutta.

Kirjassa mainitaan postmoderni nomadinen feminismi identiteettien monimuotoisuuden kuvaajana (s. 195). Hirvonen näyttää pitävän nomadi-termiä käyttökelpoisena. Minulle paimentolaisajattelu tuo myös mieleen dekonstruktion tavan antaa ilmiöille kulttuurisista yhteyksistään irrotettuja leiskuvia nimiä. Miltä kuulostaa ajatus jutaavasta feminismistä saamelaisuudesta irrotettuna? Voipa silti olla, ettei saamelaisfeministillä olisi mitään sen käyttöä vastaan?

Ajatus tiedosta ja sen välitystavoista joka tapauksessa muuttuu, jos kulttuurinen erilaisuus ja identiteettien monimuotoisuus otetaan vakavasti ja luovasti huomioon tieteen ja taiteen kentillä. Tästä osoituksena on Hirvosen kirjan ohella vasta julkaistu Elina Helanderin ja Kaarina Kailon toimittama dialogimuotoinen *Ei alkua, ei loppua* (1999), joka sekin käsittelee saamelaiskirjailijoita.

Hirvosen tutkimus osoittaa, kuinka tunturiperspektiivistä näkee laajoja yhteyksiä. Teos on myös kutsu tutustua pohjoisten naisten runouteen. Kesän suussa hullaannuttaa Synnove Persenin kuvaus Lapin kesästä: "Yöaurinko kultaa metsän/koivut soivat/ tule/ nuoret vihreät lehdet/ ovat makeita." Kerttu Vuolab on nimittänyt kirjallisuutta äidinkielen tyttäreksi. Vuokko Hirvonen on näitä tyttäriä, jotka ovat tehneet tenhoavan tutkimusvaelluksen esiäitiensä luo.

FM Eila Rantonen toimii vs. assistenttina Tampereen yliopiston naistutkimuksen laitoksella.
(e-mail: tleira@uta.fi)